

Костюк В. К.,

доценткафедра маркетингу,

ф-тетоФПД

1. Навчальний посібник ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА (За заг. ред. Костюка В. К., Київ 2006)

Автори:

В. К. Костюк, канд. екон. наук, доцент; *Н. В. Воїнова*, канд. екон. наук, доцент; *Л. Г. Цимбалюк*, канд. екон. наук, доцент; *В. Г. Цышевський*, канд. екон. наук, доцент; *Т. І. Пішеніна*, канд. екон. наук, доцент.

В. К. Костюк, канд. екон. наук, доцент; *Н. В. Воїнова*, канд. екон. наук, доцент; *Л. Г. Цымбалюк*, канд. екон. наук, доцент; *В. Г. Цышевский*, канд. екон. наук, доцент; *Т. И. Пишенина*, канд. екон. наук, доцент.

V.K. Kostyuk, cand. ekon. sciences, docent; N. V. Voinov, cand. ekon. sciences, docent; L. G. Tsybalyuk, cand. ekon. sciences, docent; V.G.Cyševskij, cand. ekon. sciences, docent; T. I. Pishenina, cand. ekon. sciences, docent.

Організація і планування виробництва: Навч. посіб. / 0-64 В. К. Костюк, Н. В. Воїнова, Л. Г. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. В. К. Костюка. — К.: Університет «Україна», 2006. — 331 с.

Организация и планирование производства: учебн. пособ. / 0-67 В. К. Костюк, Н.В. Воїнова, Л. Г. Цымбалюк и т.д.; За общ.ред. В. К. Костюк. — К.: Університет «Україна», 2006. — 331 с.

The organization and planning: ryg. instructions./0-67 V.K. Kostyuk, N.V. Voinova, I. G. Tsybalyuk, etc; For AGG. V. K. Kostyuk. — К.: University "Ukraine", 2006. — 331 p.

Ключові слова: Промислове підприємство, структура управління, виробничий процес, праці, продуктивність, інфраструктура підприємства, заробітна плата, науково-технічний прогрес, ефективність виробництва, виробнича потужність, інформаційна база, планування, якість продукції, стандартизація, нормативна база, матеріальні ресурси, витрати виробництва, собівартість, прибуток, рентабельність.

Ключевые слова: промышленное предприятие, структура управления, процесс производства, производительность труда, инфраструктура предприятия, зарплата, научно-технический прогресс, эффективность производства, производственные мощности, база данных, планирование, качество продукции, стандартизация, нормативная база, материальных ресурсов, издержки производства, себестоимость, прибыль, рентабельность.

Keywords: industrial venture, struktua management, manufacturing process, labour productivity, enterprise infrastructure, salaries, scientific and technical progress, the efficiency of production, production capacity, database, scheduling, quality, standardization, normative base, material resources, production costs, cost, profit, profitability.

Анотація. У посібнику узагальнено теоретичні положення раціональних методів організації і планування виробництва; технічного та організаційного розвитку підприємства; визначення ефективності його інноваційної політики. Висвітлено методи обґрунтування виробничої програми підприємства; методи визначення та раціонального використання виробничих потужностей підприємства. Крім теоретичних питань організації і планування виробництва, посібник має практичне спрямування. Після кожної теми наводяться тести для самоконтролю, а також приклади розв'язання відповідних задач, що полегшить роботу студентам і викладачам у підготовці до практичних і лекційних занять.

Видання підготовлене на основі законодавчих актів з питань розвитку народного господарства та вищої освіти України. У ньому враховано тенденції розвитку економічної науки, зокрема щодо подальшого вдосконалення підготовки фахівців.

1

Реферат. В учебном пособии обобщены теоретические положения рациональных методов организации и планирования производства; технического и организационного развития предприятия; определение эффективности его инновационной политики. Освещены методы обоснования производственной программы предприятия; методы определения рационального использования производственных мощностей предприятия. Помимо теоретических вопросов организации и планирования производства, учебное пособие имеет практическое направление. После каждой темы приводятся тесты для самоконтроля и

примеры решения соответствующие задачи, которые облегчают работу студентов и преподавателей в подготовке практических и лекционных занятий.

Публикация, подготовленная на основе законодательных актов по вопросам развития национальной экономики и высшего образования Украины. Она включает в себя тенденции развития экономической науки, в частности относительно дальнейшего совершенствования подготовки специалистов.

Summary. Textbook summarizes theoretical rational methods of organizing and planning the production of technical and organizational development company; the effectiveness of its innovation policy. Includes methods for the production program of the company; methods of definition and rational use of production capacities of the enterprise. In addition to theoretical issues of organization and production planning, the manual is a practical direction. Each topic provides tests for self-control and examples of solving tasks that facilitate the work of students and teachers in preparing practical and lecture sessions.

Publication, prepared on the basis of legislative acts on issues of development of the national economy and higher education in Ukraine. It includes trends of economic science development, in particular for further improving training.

Зміст

<i>Вступ</i>	8
<i>Предмет, метод і завдання дисципліни</i>	10
Тема 1. ПРОМИСЛОВЕ ПІДПРИЄМСТВО [ЙОГО СТРУКТУРА	12
1.1. Підприємство, його характеристика, основні завдання і принципи діяльності.....	12
1.2. Види підприємств.....	15
1.3. Господарсько-економічна діяльність підприємства	17
1.4. Виробнича структура підприємства	18
<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	21
Тема 2. ВИРОБНИЧИЙ ПРОЦЕС, ТИПИ ВИРОБНИЦТВА	22
2.1. Поняття виробничого процесу та його структура.....	22
2.2. Основні принципи раціональної організації виробничого процесу	24
2.3. Типи виробничих процесів та їх ознаки	27
2.4. Виробничий цикл.....	31
2.5. Методи організації виробництва.....	35
<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	41
Тема 3. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ РЕМОНТНОГО ГОСПОДАРСТВА,	42
3.1. Значення, завдання, форми організації ремонтного господарства підприємства.....	42
3.2. Види ремонтних робіт у системі ППР та їх суть	45
3.3. Організація і планування ремонтних робіт на підприємстві	50
3.4. Методика розрахунку обсягу і вартості ремонтних робіт	53
<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	57
Тема 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА ПІДПРИЄМСТВА	58
4.1. Значення і завдання енергетичного господарства підприємства.....	58
4.2. Нормування витрат енергоресурсів підприємства	59
4.3. Методи визначення витрат енергоресурсів підприємства	61
4.4. Основні напрями і показники ефективного використання енергоресурсів підприємства	64
<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	67

Тема 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТНОГО І СКЛАДСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ПІДПРИЄМСТВА

	68
й. 1. Ншічшыя, ооіонні завдання транспортних засобів	68
й.2. раціональна організація використання транспортного	
ИИ'НОДАрСТНА ПІДПРИЄМСТВА	71
5.Н, ортних засобів.....	73
5.4. організація та управління складським господарством підприємства	77
5.5. Розрахунок площі складських приміщень і показники ефективного їх використання	82
5.6. Удосконалення організації роботи внутрішньозаводського транспорту і складського господарства підприємства	85
<i>Запитання для самостійного опрацювання.....</i>	<i>788</i>

Тема 6. ОСНОВИ ТЕХНІЧНОГО

НОРМУВАННЯ ПРАЦІ.....89

0.1. Нміст, ЗАВДАННЯ і методи технічного нормування праці	89
0.2. КЛАСИФІКАЦІЯ витрат робочого часу	91
0.Н. Методи вивчення витрат робочого часу	92
П/Л. Види норм праці, методичні розрахунки норм витрат часу, порядок перегляду та встановлення.....	98
<i>Запитання для самостійного опрацювання.....</i>	<i>102</i>

Тема 7. ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ 103

7.1. Суть, функції, принципи та завдання організації оплати праці.....	103
7.2. Склад та основа організації оплати праці.....	108
7.3. Форми і системи заробітної плати та методика їх розрахунку.....	116
7.4. Державне регулювання оплати праці	121
<i>Запитання для самостійного опрацювання.....</i>	<i>128</i>

Тема 8. СУТНІСТЬ ПЛАНУВАННЯ

І СИСТЕМА ПЛАНІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ... 130

8.1. Сутність, функції, принципи і риси планування.....	130
8.2. Етапи та інформаційна база планування	135
8.3. Методи планування і система планових показників.....	139
8.4. Види планів та їх характеристика	142
8.5. Контролінг — основні поняття	146
8.6. Планова економічна служба підприємства і форми участі трудового колективу у плануванні.....	

<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	<i>149</i>

Тема 9. БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ 150

9.1. Значення бізнес-планування в ринковій економіці	150
9.2. Характеристика розділів бізнес-плану.....	152
<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	<i>159</i>

Тема 10. ТЕХНІЧНИЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА, ПІДВИЩЕННЯ

ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА 160

10.1. Суть і значення науково-технічного прогресу у підвищенні ефективності виробництва	160
10.2. Основні напрями науково-технічного прогресу ..	162
10.3. Зміст і завдання плану технічного та організаційного розвитку підприємства. Класифікація заходів, уведених до плану	163
10.4. Методика розрахунку ефективності заходів плану технічного та організаційного розвитку підприємства 165	
<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	<i>172</i>

Тема 11. ВИРОБНИЧА ПОТУЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА, ЇЇ РЕЗЕРВИ. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ

ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА173

І 1.1. Виробнича потужність підприємства, методика розрахунку, чинники, що визначають її величину та ефективність використання	173
11.2. Значення та особливості обґрунтування виробництва продукції підприємства за умов ринкових відносин 177	
11.3. Основні вихідні дані розробки виробничої програми підприємства та її зміст	179
11.4. Економічна суть, теоретичні й методичні принципи обґрунтування виробничої програми підприємства у натуральному вираженні	180
11.5. Планування виробництва продукції у вартісному вираженні	184
<i>Запитання для самостійного опрацювання.....</i>	<i>192</i>

Тема 12. ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ	193
12.1. Значення поліпшення якості продукції на підприємствах харчової промисловості	193
12.2. Поняття і показники оцінки якості продукції у харчовій промисловості	197
12.3. Стандартизація, її сутність і основні принципи	201
12.4. Управління якістю продукції.....	204
12.4.1. Етапи розвитку управління якістю	204
12.4.2. Організація технічного контролю виробництва та якості продукції.....	207
12.4.8. Сертифікація продукції	210
12.5. Основні напрями підвищення рівня якості продукції та ролі, організаційно-тиснічних чинників у їх шібішнічшіні	211
<i>Запитання для самостійного опрацювання.....</i>	<i>212</i>
Тема 13. ПЛАНУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА.....	213
13.1. Значення, зміст і основні завдання матеріально- технічного забезпечення підприємства	214
13.2. Планові техніко-економічні норми і нормативи	215
13.2.1. Норми і нормативи — основа планування МТЗ	215
13.2.2. Класифікація техніко-економічних норм і нормативів	217
13.2.3. Планування техніко-економічних норм і нормативів	218
13.3. Методика планування потреби в сировинно-матеріальних і наливно-енергетичних ресурсах підприємства	221
13.3.1. Нормативна база МТЗ	221
13.3.2. Планування сировинно-матеріальних ресурсів	223
13.3.3. Методика планування паливних ресурсів	225
13.3.4. Методика планування електроенергії.....	227
13.3.5. Розрахунки вартості матеріальних ресурсів	227
13.4. Планування запасів матеріальних ресурсів	228
13.4.1. Види запасів і методика їх планування	228
13.4.2. Напрями зниження витрат на придбання та утримання запасів	230
13.4.3. План матеріально-технічного забезпечення	234
13.5. Шляхи поліпшення матеріально-технічного забезпечення	235
<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	<i>238</i>
Тема 14. ПЛАНУВАННЯ ПРАЦІ І ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ	239
14.1. Зміст та завдання плану з праці та заробітної плати	239
14.2. Планування підвищення продуктивності праці.....	240
14.3. Планування чисельності персоналу підприємства	244
14.4. Планування фонду оплати праці	250
<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	<i>254</i>
Тема 15. ВИЗНАЧЕННЯ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ...	256
15.1. Значення собівартості продукції для ефективного функціонування підприємства	256
15.2. Складові витрат на виробництво, що визначають собівартість продукції, їх класифікація	259
15.3. Структура собівартості продукції.....	261
15.4. Планування витрат виробництва	264
15.5. Зміни у визначенні витрат на виробництво.....	269
<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	<i>275</i>
Тема 16. ПЛАНУВАННЯ ПРИБУТКУ І РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	276
16.1. Роль, місце і функції прибутку в економічній діяльності підприємства.....	276
16.2. Форми прибутку, його складові та основа розрахунку.....	279
16.3. Методика планування операційного прибутку	282
16.4. Рентабельність виробництва та її основні види	286
<i>Запитання для самостійного опрацювання</i>	<i>289</i>
<i>Література.....</i>	<i>290</i>
<i>Додатки.....</i>	<i>293</i>

ВСТУП

Вимоги, які нині висувають до суб'єктів підприємницької діяльності, умови господарського середовища, в яких вони функціонують, значно підвищують роль організації та планування виробництва, що мають сприяти досягненню його високої ефективності.

Роль організації виробництва дуже змінилась в ринкових умовах господарської діяльності підприємств — набула більш комплексного характеру. Це організація виробничого процесу та його вдосконалення на основі технічного розвитку підприємства; основи технічного нормування праці; раціональні методи визначення потужності та виробничої програми підприємства; вдосконалення організації оплати праці; діяльність у сфері постачання і збуту; процес планування, втілення задумів, ціноутворення, просування і реалізація ідей; вдосконалення управління і задоволення попиту на товари та послуги.

Організація виробництва, його планування мають певні мету і завдання. Вони ґрунтуються на конкретних принципах і методах, які мають відповідати загальній політиці розвитку галузі, підприємства.

І підвищення ефективності виробництва в сучасних умовах господарювання неодмінно потребує підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Глибокі знання і застосування на практиці його принципів і методів, управління різноманітними виробничо-господарськими процесами — це основа успіху в майбутній діяльності випускників вищої школи. Цим і зумовлена потреба видання даного навчального посібника.

Видання створене на основі законодавчих актів з питань розвитку народного господарства та вищої освіти України. У ньому враховано тенденції розвитку економічної науки, зокрема щодо подальшого вдосконалення підготовки фахівців.

Також подається систематизований і комплексний виклад методико-економічних основ організації і планування виробництва підприємств різних суб'єктів господарювання. Цим зумовлені структура і логіка навчального посібника. У ньому розглянуто характеристику та основні принципи діяльності підприємства, виробничу структуру; поняття виробничого процесу, техніко-економічну характеристику типів виробництва; організацію ремонтного господарства, оплати праці, основи нормування праці, планування виробничої програми підприємства, його технічного та організаційного розвитку, витрат на виробництво та фінансових результатів.

Відповідно до змісту навчальної дисципліни «Організація і планування виробництва» під час створення видання враховано основні вимоги Державного стандарту України з питань освіти і науки. Навчальний посібник має допомогти студентам опанувати теоретичні знання і практичні навички з курсу.

Посібник підготовлений згідно з нормативною програмою дисципліни «Організація і планування виробництва», затвердженою методичною радою Національного університету харчових технологій, і розрахований на слухачів бакалаврських і магістерських програм певного спрямування, проте може бути корисним для фахівців різного профілю. Для цього автори намагалися поєднати принципи достатнього наукового рівня і доступності викладеного матеріалу.

Склав цей посібник колектив кафедри маркетингу Національного університету харчових технологій. Окремі розділи підготували доценти: В. К. Костюк, Н. В. Воїнова, А. Г. Цимбалюк, І. Г. Цишевський, Т. І. Пішеніна.

Автори щиро вдячні всім, хто висловив свої критичні зауваження і побажання щодо поліпшення змісту, повноти розкриття його окремих розділів та структури навчального посібника, а також за його рецензування.

ВСТУП

Вимоги, які нині висувають до суб'єктів підприємницької діяльності, умови господарського середовища, в яких вони функціонують, значно підвищують роль організації та планування виробництва, що мають сприяти досягненню його високої ефективності.

Роль організації і виробництва дуже змінилась в ринкових умовах господарської діяльності підприємств — набула більш комплексного характеру. Це організація виробничого процесу та його вдосконалення на основі технічного розвитку підприємства; основи технічного нормування праці; раціональні методи визначення потужності та виробничої програми підприємства; вдосконалення організації оплати праці; діяльність у сфері постачання і збуту; процес планування, втілення задумів, ціноутворення, просування і реалізація ідей; вдосконалення управління і задоволення попиту на товари та послуги.

Організація виробництва, його планування мають певні мету і завдання. Вони ґрунтуються на конкретних методах, які мають відповідати загальній політиці розвитку галузі, підприємства.

Підвищення ефективності виробництва в сучасних умовах господарювання неодмінно потребує висококваліфікованих спеціалістів. Глибокі знання і застосування на практиці його принципів і методів різноманітними виробничими господарськими процесами — це основа успіху в майбутній діяльності випускників. Цим і зумовлена потреба видання даного навчального посібника.

Видання створене на основі законодавчих актів з питань розвитку народного господарства та вищої освіти. У ньому враховано тенденції розвитку економічної науки, зокрема щодо подальшого вдосконалення фахівців. Також подається систематизований і комплексний виклад методико-економічних основ організації виробництва підприємств різних суб'єктів господарювання. Цим зумовлені структура і логіка навчального посібника. У ньому розглянуто характеристику та основні принципи діяльності підприємства, виробничу структуру; поняття виробничого процесу, техніко-економічну характеристику типів виробництва; організацію ремонтного господарства, основи нормування праці, планування виробничої програми підприємства, його технічного та організаційного розвитку, витрат на виробництво та фінансових результатів.

Відповідно до змісту навчальної дисципліни «Організація і планування виробництва» під час створення враховано основні вимоги Державного стандарту України з питань освіти і науки. Навчальний посібник призначений для студентів опанувати теоретичні знання і практичні навички з курсу.

Посібник підготовлений згідно з нормативною програмою дисципліни «Організація і планування виробництва» затвердженою методичною радою Національного університету харчових технологій, і розрахований на виконання бакалаврських і магістерських програм певного спрямування, проте може бути корисним для фахівців різного професійного рівня. Цього автори намагалися поєднати принципи достатнього наукового рівня і доступності викладеного матеріалу.

Склали цей посібник колектив кафедри маркетингу Національного університету харчових технологій. Складом посібника брали участь доценти: В. К. Костюк, Н. В. Воїнова, А. Г. Цимбалюк, І. Г. Цишевський, Т. І. Пішеніна.

Автори щиро вдячні всім, хто висловив свої критичні зауваження і побажання щодо поліпшення змісту та розкриття його окремих розділів та структури навчального посібника, а також за його рецензування.

ПРЕДМЕТ, МЕТОД І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Організація і планування виробництва» є однією з основних в економічному циклі підготовки фахівців різного профілю.

Практико організації виробництва та планування відображеній й нпуюпій дисципліні «Організація і планування виробництв», яка має: свій предмет, об'єкт і метод вивчення.

Предметом ^{Вступ} вивчення організації виробництва та планування є дії і форми реалізації економічних законів, господарська політика держави, методи і способи раціональної організації виробництва в умовах виробничо-господарської діяльності підприємства, творча виробнича діяльність їх колективів, ефективні методи роботи, що забезпечують найвищі результати за найменших витрат.

Об'єктом вивчення даної дисципліни є структурний підрозділ промисловості — промислове підприємство, акціонерне товариство, об'єднання незалежно від форми власності.

Дисципліна «Організація і планування виробництва» тісно пов'язана з цілим рядом таких дисциплін, як «Економічна теорія», «Економіка галузі», «Статистика», «Аналіз виробничо-господарської діяльності», «Менеджмент», «Маркетинг» тощо і також з дисциплінами технічного та технологічного циклу що вивчають технологію галузі та обладнання підприємств.¹

Мета вивчення дисципліни — опанування основ економічної роботи на підприємстві, вміння виявити резерви виробництва і на їх основі запропонувати шляхи поліпшення економічних показників господарської діяльності підприємства.

Завдання дисципліни — навчити студентів методам, що сприяють більш ефективному та раціональному використанню матеріальних, теплоенергетичних, трудових і фінансових ресурсів виробництва, а також створенню найбільш слушних умов праці та підвищенню ролі її мотивуючих чинників. Важливо також

Предмет, метод і завдання дисципліни

уміти застосовувати теоретичні положення дисципліни у розв'язанні економічних завдань практичного характеру.

На своїм зміст дисципліна «Організація і планування виробництва» охоплює багатогранні сторони виробничо-господарської діяльності колективів підприємств. Зміст даної дисципліни обумовлюється її предметом та об'єктом, цілями, функціями, методами, складом завдань, що виникають у процесі виробництва.

Зміст дисципліни визначається єдністю теорії методів, організації та використання окремих систем, а також функцій, технології і техніки господарського управління.

Програма дисципліни охоплює:

- теоретичні питання (предмет, метод, постановка цілей і завдань), характеристику і вивчення об'єкта (первинної ланки промисловості), структуру виробничого процесу;
- наукові основи організації та використання систем виробництва (організація основного виробництва і виробничої інфраструктури);
- планування виробничої діяльності підприємств з урахуванням особливостей їх функціонування в умовах ринкових відносин.

Вся діяльність підприємств спрямована на задоволення потреб споживачів у продукції високої якості, виробництво якої повинно забезпечуватись за найбільш раціонального використання його засобів. Цього можна досягти на основі застосування наукових методів і способів, зібраних в єдину науку, якою є «Організація і планування виробництва».

Ця наука вивчає, узагальнює і розробляє основні положення (раціональних методів організації виробництва і праці, способи найбільш повного використання виробничих ресурсів, технічного та організаційного розвитку підприємства; організацію впровадження нової техніки та методи визначення ефективності її функціонування в умовах діяльності конкретного підприємства; обґрунтування виробничої програми підприємства; ефективність використання його виробничого потенціалу та методологічні основи визначення фінансових результатів діяльності в ринкових умовах господарювання.

Тема 1

ПРОМИСЛОВЕ ПІДПРИЄМСТВО І ЙОГО СТРУКТУРА

Питання для теоретичної підготовки

- 1.1. Підприємство, його характеристика, основні завдання і принципи діяльності.
- 1.2. Види підприємств.
- 1.3. Господарсько-економічна діяльність підприємства. 1 А. Виробнича структура підприємства.

•к Ж "к

Ключові терміни: підприємство, статут підприємства, ознак підприємства, види підприємств, принципи діяльності підприємства, ви робнича структура, структура управління, акціонерні товариства, фо/ лш власності, ринкові відносини, завдання підприємств, стратегічний план розвитку, статутний фонд, об'єднання підприємств, майн підприємства, економічна діяльність підприємства.

1.1. Підприємство, його характеристика, основні завдання і принципи діяльності

Підприємство є основною ланкою народногосподарського комплексу. Йому належить головна роль в розвитку економічного потенціалу держави та найбільш повному задоволенні зростаючих матеріальних і духовних потреб людей. Підприємство самостійний господарюючий статутний суб'єкт, є юридичною особою, користується правами і виконує обов'язки, пов'язан з його діяльністю, володіє відокремленою частиною загальної народної або індивідуальної власності і має самостійний баланс

1.1. Підприємство, його характеристика...

рахунок в установах банку, печатку, а промислове підприємство товарний знак.

Підприємства, об'єднання, акціонерні товариства характеризуються виробничо-технічною, організаційною та економічною єдністю.

Виробничо-технічна єдність означає, що кожному підприємству, його виробничим підрозділам, щоб забезпечити виготовлення продукції, слід мати необхідну кількість засобів виробництва, які їм дають його спеціалізації й повинні використовуватися з максимальною ефективністю.

Характерною особливістю цієї ознаки є те, що підприємство, його підрозділи спеціалізуються на виготовленні різних видів продукції або різних частин однієї й тієї ж продукції, технологічно, зазвичай, пов'язаних між собою, завдяки чому вони утворюють єдине ціле.

Основною виробничо-технічної єдності є наявність на підприємстві закінчених процесів з виробництва конкретних видів продукції чи послуг. Для кожного виробничого підрозділу характерна сумісність обладнання як за складом, так і за потужністю; воно обслуговується системою допоміжних господарств, здебільшого розташованих на одній території. Усе це підпорядковане виробництву продукції, передбаченої програмою підприємства.

Організаційна єдність підприємства полягає в тому, що воно є самостійним організаційно-господарським колективом. Це — Колектив працівників, які виконують завдання відповідно до потреб суспільства.

Керівництво колективом підприємства зосереджене в руках його начальника, що забезпечує єдність управління.

Господарська діяльність підприємства визначається стратегічним планом розвитку, бізнес-планом. Кожне підприємство має свій баланс і закінчену звітність. Йому представлено право вступити в юридичні відносини з іншими організаціями шляхом укладання договорів, і при цьому воно несе матеріальну відповідальність за виконання своїх договірних зобов'язань.

Таким чином, організаційна єдність підприємства характеризується: єдністю управління; наявністю бізнес-плану та плану стратегічного розвитку; наявністю самостійного балансу і розрахункового рахунка в установах банку; господарською єдністю; наявністю прав юридичної особи.

Економічна єдність (виробнича ознака) означає, що кожн підприємство є самостійним госпрозрахунковим комплексом має право самостійно працювати не тільки у сфері виробництва, а й у сфері обігу в межах своєї країни, проводити розрахунок з постачальниками і споживачами, з фінансовими органами* кредитними організаціями.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що підприємство в ринкових умовах господарювання — це організація, яка залежно від форм власності може належати державі, трудовому колективу, фізичній особі; основана на ринкових госпрозрахункових відносинах; на основі бізнес-плану вона організує виробництво продукції, що користується попитом у споживача, і має виробничо-технічну, організаційну та економічну єдність.

Головною метою підприємства — всебічне задоволення суспільних потреб народного господарства і громадян у його продукції (роботах і послугах) з високими споживчими властивостями і якістю за мінімальних витрат.

Для здійснення головного завдання підприємство забезпечує

- розвиток і підвищення ефективності виробництва, його всебічну інтенсифікацію, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, зростання продуктивності праці, ресурсозбереження, збільшення прибутку (доходу);
- соціальний розвиток колективу, формування сучасної матеріальної бази, соціальної сфери;
- самоуправління трудового колективу, що створює глибоку особисту зацікавленість кожного працівника в ефективному використанні засобів його виробництва.

Діяльність підприємства будується на основі стратегічного плану економічного і соціального розвитку, бізнес-плану, договірних відносин, законодавчих матеріалів з питань виробничо-господарської діяльності. На основі замовлень споживачів господарських договорів воно самостійно розробляє й затверджує свої планові завдання.

При цьому підприємство діє на основі принципу повного господарського розрахунку, самофінансування і самоокупності. Узагальнюючим показником його господарської діяльності згідно із Законом про підприємство є прибуток (дохід).

Діяльність підприємства в умовах повного госпрозрахунку і самофінансування здійснюється на основі принципів

14

самоуправління. Трудовий колектив самостійно вирішує всі питання господарського і соціального розвитку.

Підприємство діє на основі законності, тобто наділяється широкими правами, дотримання яких гарантується державою.

1.2. Види підприємств

Відповідно до форм власності, передбачених законом та Господарським кодексом України, можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство колективної власності;
- комунальне підприємство на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство на основі державної власності;
- підприємство змішаної форми власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

Законодавство України передбачає дію також інших видів підприємств: це — підприємства з іноземними інвестиціями (за умови, якщо у статутному фонді підприємства іноземні інвестиції становлять не менше 10 відсотків); іноземні підприємства (підприємства, у статутному фонді якого іноземні інвестиції становлять 100 відсотків).

Належно від способу заснування та формування статутного фонду в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який самостійно або через керівника виконує всі функції забезпечення виробничо-господарської діяльності. Це — підприємства Державні, комунальні; підприємства, засновані на власності М «ДІ»шних громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється переважно двома або більше засновниками за їхньої спільної угоди (договором) на основі спільного управління справами. До них належать кооперативні підприємства, підприємства, створені у формі господарського товариства, а також інші підприємства, зокрема засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Залежно від кількості працівників та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік підприємства можуть бути віднесені до малих, середніх, великих.

Малими підприємствами (незалежно від форм власності) виймаються ті, в яких середньооблікова чисельність працівників за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятидесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро.

Підприємства, в яких середньооблікова чисельність працівників за звітний (фінансовий) рік перевищує тисячу осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік першийшуг, суму, еквівалентну п'яти мільйонам євро, вважаються великими. 1

Усі інші підприємства визнаються середніми.

За умови, якщо це не суперечить монопольному законодавству України, підприємства можуть на добровільних засадах поєднувати свою виробничу, наукову, комерційну діяльність.

Такими об'єднаннями можуть бути асоціації — договірні об'єднання, створені з метою постійної координації господарської діяльності.

Договірні об'єднання — це корпорації, створені на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання.

До них належать такі об'єднання:

- корпорація — договірне об'єднання господарських суб'єктів на засадах інтеграції та виробничих інтересів з делегуванням їй окремих повноважень;
 - **консорціуми — тимчасові статутні об'єднання промислового і банківського капіталів;**
 - **концерни — статутні об'єднання промисловості, наукових організацій, транспорту;**
 - **холдинги — організаційні форми об'єднання інвестиційних ресурсів;**
 - **інші об'єднання за галузевою, територіальною та іншими ознаками.**
- У випадках існування залежності від іншого підприємства* передбачених Господарським кодексом України, підприємство визнається дочірнім.

1.3. Господарсько-економічна діяльність підприємства

Майно підприємства складають основні виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства.

Джерелами формування майна є:

- грошові та матеріальні внески засновників;
 - доходи, отримані від реалізації продукції, послуг, інших видів господарської діяльності;
 - доходи від цінних паперів;
 - кредити банків та інших кредиторів;
 - капітальні вкладення і дотації з бюджетів;
 - майно, придбане в інших суб'єктів господарювання, організацій та громадян у встановленому законодавством порядку;
- Не заборонені законодавством України.

Цілісний майновий комплекс підприємства визнається нерухомими. Підприємство має право використовувати його як об'єкт купівлі, продажу та інших угод: передавати іншим підприємствам, обмінювати, здавати в оренду.

1.3. Господарсько-економічна діяльність підприємства

У Господарському кодексі України розглядаються питання управління підприємством і самоуправління трудового колективу, господарська, економічна і соціальна діяльність підприємства.

Основним показником господарської діяльності підприємства є Прибуток (дохід).

Підприємство самостійно визначає фонд оплати праці без обмежень його зростання з боку державних органів.

Мінімальний розмір оплати праці найманих робітників усіх підприємств не може бути менше прожиткового мінімуму встановленого законодавством України.

Підприємство самостійно встановлює форми і системи оплати праці. • **Тарифні** державні ставки і посадові оклади підприємство встановлює як орієнтири для диференціації оплати праці в залежності від професії.

Підприємство самостійно планує свою діяльність і визначає напрями розвитку відповідно до попиту на продукцію та ризик забезпечення виробничого і соціального його розвитку.

Основа планів становлять державні замовлення та договори, укладені зі споживачами (покупцями) продукції, постачальниками сировинних та матеріальних ресурсів.

Джерелом формування фінансових ресурсів підприємстві є прибуток (дохід), амортизаційні відрахування, кошти від реалізації цінних паперів тощо.

Управління підприємством згідно з Господарським кодексом України здійснюється відповідно до установчих документів підприємства на основі поєднання прав власника щодо господарсько го використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу.

1.4. Виробнича структура підприємства

Виробнича структура підприємства — це система взаємопов'язаних виробничих структурних підрозділів, що забезпечують виробничу діяльність відповідно до цілей і завдань. Вона складається зі сталих залежностей структурних підрозділів (цехів, відділень, дільниць, бригад, лабораторій, дочірніх підприємств). Виробнича структура характеризується теріторіальним розміщенням виробничих підрозділів, складом поєднання та інших елементів, що забезпечують ефективне використання виробничих ресурсів.

Її визначають такі чинники:

- обсяг виробництва продукції;
- призначення продукції та технологія її виготовлення;
- поєднання виробничих підрозділів за розміром і профілем спеціалізованих потужностей;
- рівень спеціалізації виробництва всередині виробничих підрозділів, дочірніх підприємств, кооперування з іншими підприємствами тощо.

Розрізняють підрозділи основного, допоміжного та обслуговуючого господарства, також можуть бути підрозділи з виготовлення супутньої продукції.

Виробнича діяльність промислового підприємства досить складний процес, у ході якого робітники під керівництвом спеціалістів і за допомогою знарядь праці перетворюють предмети праці (сировину, основні та допоміжні матеріали) на готову продукцію.

Ід виробничою структурою підприємства слід розуміти розподіл підприємства на виробничі підрозділи: цехи, дільниці, Мушби. Їх побудова базується на відповідних принципах, зв'язаних з розміщенням.

У виробничій структурі необхідно виділити дві найбільш важливі складові частини: основне виробництво, що охоплює всі процеси, безпосередньо пов'язані з перетворенням сировини на готову продукцію, і допоміжне виробництво, що складається з процесів матеріального і технічного обслуговування основного виробництва (ремонтна служба, транспортне, складське, МНФТІчне господарство тощо).

Крім того, у виробничій структурі наявне: побічне виробництво (виробляє продукцію, що не має відношення до основного виробництва підприємства — цехи ширпотребу, або утилізації відходів виробництва; це найбільш характерно для харчових підприємств, наприклад, виробництво сухого жема, кормових Дріжджів, рідкої та твердої вуглекислоти); підсобні виробництва (Тірмв виробництво, лісопилальне тощо); обслуговуючі господарства.

Основне, допоміжне та інші виробництва відповідно поділені територіально, виробничі дільниці, робочі місця.

Цей видокремлена частина підприємства — цех (виробляє продукцію, що не має відношення до основного виробництва підприємства — цехи ширпотребу, або утилізації відходів виробництва; це найбільш характерно для харчових підприємств, наприклад, виробництво сухого жема, кормових Дріжджів, рідкої та твердої вуглекислоти); підсобні виробництва (Тірмв виробництво, лісопилальне тощо); обслуговуючі господарства.

Цей видокремлена частина підприємства — цех (виробляє продукцію, що не має відношення до основного виробництва підприємства — цехи ширпотребу, або утилізації відходів виробництва; це найбільш характерно для харчових підприємств, наприклад, виробництво сухого жема, кормових Дріжджів, рідкої та твердої вуглекислоти); підсобні виробництва (Тірмв виробництво, лісопилальне тощо); обслуговуючі господарства.

Виробнича структура повинна задовольняти певні вимоги максимально можливої спеціалізації цехів і дільниць, відноситься до простоти структури, тобто відсутності дублювання або надмірної дрібності підрозділів, забезпечення прямої виробничості на основі раціонального розміщення взаємопов'язаних підрозділів у просторі. Існують три види виробничої структури підприємства (цехів): технологічна (проста кооперація робочих місць), предметна (комбінування робочих місць) і змішана. « Технологічна виробнича структура характеризується комбінацією лексону однорідних технологічних операцій з виготовленням (обробки різних деталей (продукту)). Кожне робоче місце діє в певній ніші, без зв'язку з іншими робочими місцями (робочі місця окремих цехів, дільниць автоматів з пакування виробів тощо). Предметна виробнича структура визначається виготовленням тільки окремих однорідних деталей, напівфабрикатів або продукції в цеху, виробничій дільниці. За такої структури немає робоче місце, дільниця є складовою ланкою загального потоку і діє відповідно до функціонування всіх робочих місць. Інша структура

застосовується у масовому виробництві, особливі у багатьох галузях харчової промисловості (цукрова, спиртов хлібопекарська тощо). Вона сприяє прискоренню виробничих процесу, типізуванню обладнання, впровадженню прогресивних технологій, підвищенню якості продукції, поліпшенню обслуговування допоміжними службами.

Змішана виробнича структура характеризується наявністю підприємств цехів, організованих за технологічною і проміжною ознаками (характерна для машинобудівних підприємств: Виробнича структура підприємства в цілому залежить від двох чинників: кількості і видів вихідної сировини, різноманітності способів її переробки, кількості і видів продукції, і виготовляється, виробничої потужності, технічного оснащення, організації виробництва тощо.

Важливими напрямками вдосконалення структури підприємства є:

- вибір раціонального розміру підприємства і цехів; ц
- вибір принципу побудови цехів і виробничих дільниць
- скорочення витрат на допоміжних та обслуговуючих господарств; і
- раціоналізація планування підприємства;
- забезпечення пропорційності між усіма дільницями підприємства.

Для оцінки раціональності виробничої структури підприємства використовують такі показники:

- співвідношення між основними і допоміжними цехами (за чисельністю працівників і розмірами виробничих площ);
- співвідношення чисельності цехового персоналу і загальної чисельності інженерно-технічних працівників та службовців в підприємства;
- співвідношення виробничої потужності дільниць, пов'язаних між собою характером виробничого процесу;
- питомою вагою площ, зайнятих будівлями.

Запитання для самостійного опрацювання

1. Які основні завдання і принципи діяльності підприємства? Чи існують основні ознаки, які характеризують сучасне підприємство?

2. Чи існують види підприємств, що визначені законодавством України?

3. Які існують форми об'єднання підприємств?

4. В чому полягає управління підприємством та самоуправління

Трудового колективу? Які існують джерела формування майна підприємства? Що таке виробнича структура підприємства? Які чинники визначають виробничу структуру підприємства? Кім основні напрями вдосконалення виробничої структури підприємства?

5. Якими показниками оцінюють раціональність виробничої структури підприємства?

6. Які визначають техніко-економічні показники господарської діяльності підприємства?

Література [1, 2, 7-9, 20-22, 30-34, 38, 43].

1.2. Види підприємств

1.2. Види підприємств